

ค่ายกลแห่งความหมาย กับปรัชญาการเมือง ในคัมภีร์ขงจื๊อ

ดร. สุวรรณา สถาอานันท์ *

บทนำ

ในประวัติศาสตร์อารยธรรมจีนอันยาวนาน ดูเหมือนว่าขงจื๊อจะเป็นบุคคลที่ชาวจีนทุกยุคทุกสมัย ทุกชนชั้นรู้จักร่วมกันมากที่สุดคนหนึ่งที่ทั้งนี้ยังมีใญ่ต้องกล่าวถึงอิทธิพลของแนวคิดแบบขงจื๊อ ซึ่งได้มีบทบาทอย่างสำคัญต่อการพัฒนาการอารยธรรมจีนจนถึงกับมีผู้กล่าวว่า “ขงจื๊อคือ แม่พิมพ์แห่งอารยธรรมจีนโดยทั่วไปอย่างแท้จริง”¹

ถือกันว่าขงจื๊อเป็น “ครูเอกชน” คนแรกที่ได้รับสอนคนทั่วไปจากทุกชนชั้น โดยไม่ได้เป็นส่วนหนึ่งของราชสำนักโดยตรง ความหมายของขงจื๊อต่อสังคมจีนได้เปลี่ยนแปลงไปตามเหตุปัจจัยทางสังคม การเมืองในแต่ละสมัย จากการเป็นครูบ้านนอกธรรมดาคนหนึ่ง ท่านเคยถูกประณามและต่อต้านในสมัยราชวงศ์จิ้น จนถึงกับมีการเผาหนังสือและทำลายผู้รู้ทางลัทธิขงจื๊อจำนวนมาก ท่านเคยถูกยกย่องว่าเป็น “บรมครู”

ในสมัยราชวงศ์ฮั่น ชะตากรรมหลังความตายของท่านก็ผกผันไปตามกระแสลมทางการเมืองพอๆ กับในสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ ท่านเคยได้รับการยกย่องเป็น “กษัตริย์” เป็น “เทพ” จนกระทั่งต้องมาถูกลดความหมายอีกครั้งหนึ่งในสมัยการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ ซึ่งถูกมองว่าเป็น “ปฏิกิริยา” ใฝ่ฝันแต่สังคมในอดีต สนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองอันไม่เสมอภาค² ฯลฯ อย่างไรก็ตาม คงมิใช่เจตนาหมายและไม่อยู่ในขอบเขตของบทความนี้จะกล่าวถึงอิทธิพลทางสังคมการเมืองที่ขงจื๊อมีต่ออารยธรรมจีน หรือจะกล่าวถึงเหตุปัจจัยที่ทำให้ขงจื๊อได้รับการยกย่องหรือการประณามในแต่ละสมัย แต่ที่กล่าวนำถึงฐานะของขงจื๊อในลักษณะดังกล่าวก็เพื่อต้องการชี้แจงให้เห็นประเด็นแต่เพียงว่าการที่ขงจื๊อมีความหมายความสำคัญอย่างมากมายและในระยะเวลาอันยาวนานต่อพลเมืองจำนวนมากาศาลนั้นเองอาจจะเป็นโอกาส ที่ทำให้แนว

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำภาควิชาปรัชญา คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คิดของขงจื๊อเป็นประเด็นอภิปรายกันอย่างกว้างขวางได้ หรือในขณะเดียวกันก็อาจเป็นอุปสรรคทำให้ผู้คนซึ่งคิดว่า “รู้จัก” หรือ “เข้าใจ” ขงจื๊อแล้วก็ไม่มีความจำเป็นอันใดที่จะแสวงหาความหมายอันลึกซึ้งจากครูเอกชนคนแรกในประวัติศาสตร์จีนท่านนี้อีกก็เป็นได้

บทความนี้เป็นความพยายามที่ “ใส่วงเล็บ” ข้อเท็จจริงเบื้องต้นดังกล่าวโดยจะพยายามกล่าวถึง หรือเชิญให้มีความสัมพันธ์กับตัวบท (text) หรือ **คัมภีร์ขงจื๊อ (The Analects)** โดยตรง ทั้งนี้ด้วยความเชื่อว่าการกระทำดังกล่าวเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการ “เข้าใจ” ความหมายของข้อคำสอนต่างๆ ตามที่มีบันทึกไว้ใน **คัมภีร์ขงจื๊อ** ซึ่งเป็นการรวบรวมและเรียบเรียง ข้อคำสอนของขงจื๊อตามที่กล่าวไว้แก่ศิษย์ในโอกาสต่างๆ กัน **คัมภีร์ขงจื๊อ** นี้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า “เป็นแหล่งข้อมูลที่ดีที่สุด และน่าเชื่อถือที่สุด สำหรับความรู้เกี่ยวกับขงจื๊อ”³ ส่วนเหตุผลที่ว่าเหตุใดการมีความสัมพันธ์กับตัวบทหรือ **คัมภีร์ขงจื๊อ** จึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่จำเป็นต่อการเข้าใจความหมายของข้อคำสอนของขงจื๊อจะได้พิจารณากันต่อไป

ปัญหาการศึกษาคัมภีร์ขงจื๊อ

เป็นที่น่าสังเกตว่า ผู้รู้ทางปรัชญาจีนส่วนใหญ่ต่างพากันสรุปว่า **คัมภีร์ขงจื๊อ** นี้ไม่น่าจะใช่ผลงานรวบรวมและเรียบเรียงของคน ๆ เดียว

โดยให้เหตุผลว่า หากมีคนใดคนหนึ่งเพียงคนเดียวเป็นผู้เรียบเรียงงานนี้ การจัดบทและสไตล์การเขียนคงจะต้องแตกต่างไปจากที่เป็นอยู่ ถ้าเป็นงานของคน ๆ เดียวก็ไม่น่าจะมีคำกล่าวเดียวกันปรากฏในบทต่าง ๆ โดยที่มีข้อความแตกต่างกันเพียงเล็กน้อยหรือบางครั้งก็ไม่แตกต่างกันเลย และไม่น่าจะมีข้อความหลายข้อความที่ดูเหมือนว่าไม่เข้ากับส่วนอื่น ๆ ดังเช่นในบทท้าย ๆ ของเล่มที่ 9, 10 และ 16 เป็นต้น จากความเห็นทำนองนี้ มีผู้สรุปว่า “ไม่มีการรักษาระบบแผนที่แน่ชัดตลอดเล่ม ดูเหมือนว่ามีเอกภาพบางระดับในบางเล่มมากกว่าเล่มอื่นๆ โดยเฉพาะในสิบเล่มแรกมีเอกภาพสูงกว่าสิบเล่มหลัง แต่ก็ไม่มีพัฒนาการทางความคิดหรือการแสดงประเด็นต่างๆ จากเล่มหนึ่งสู่อีกเล่มหนึ่ง และแม้แต่ในบทที่มีหัวข้อประเด็นเดียวกัน บทต่างๆ เหล่านั้นก็ **ถูกโยงไว้ด้วยกันตามมีตามเกิด** มากกว่าจะมีแผนอะไร”⁴ ไม่เพียงเท่านั้น ข้อความในบทต่างๆ ใน **คัมภีร์ขงจื๊อ** ยังขัดแย้งกันเองอีกด้วย ตัวอย่างเช่น ในเล่ม 15 บทที่ 18 มีข้อความว่า

18. ท่านอาจารย์ขงจื๊อกล่าวว่า “สุภาพชนเศร้าโศกเพราะขาดความสามารถ เขาไม่เศร้าโศกเพราะผู้คนไม่รู้จัก”

แต่แล้วในข้อย่อยถัดไปในตัวเองก็มีข้อความบันทึกไว้ว่า

19. ท่านอาจารย์กล่าวว่า “สุภาพชนไม่พึงใจกับความคิดที่ว่าชื่อของเขาจะไม่ได้รับการเอ่ยถึงเมื่อตายไปแล้ว”⁵

ด้วยปัญหาเกี่ยวกับตัวบทต่างๆ ดังกล่าวนี้ อาเธอร์ แวลี ถึงกับสรุปว่า “เรามีเหตุผลที่ดีที่จะถือว่าหนังสือเล่มนี้ (คัมภีร์ขงจื๊อ) ไม่มีคำกล่าวที่น่าเชื่อถือเท่าจำนวนมากนัก และอาจเป็นไปได้ว่า ไม่มีคำกล่าวที่แท้เลย”⁶

อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าคัมภีร์ขงจื๊อเหมือนจะไม่มีเอกภาพที่ปรากฏชัด ก็มีได้หมายความว่าคัมภีร์ขงจื๊อไม่ได้มีเอกภาพแต่อย่างใด การมีข้อความที่ขัดแย้งกันเองดังตัวอย่างที่ยกมาข้างต้น ถึงแม้จะขัดกับกฎแห่งตรรกวิทยาของอริสโตเติลที่เราปรับมาใช้กันอยู่ ก็มีได้หมายความว่า ความขัดแย้งกันเองมิใช่สิ่งที่มีเหตุผลไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาว่า คัมภีร์ขงจื๊อมิใช่ข้อเขียนทางวิชาการ แต่เป็นข้อคำสอนสำหรับบุคคลที่ต่างบุคลิก ต่างจุดประสงค์ ต่างกรรมต่างวาระกัน นอกจากนั้นแล้วคำอธิบายถึงข้อขัดแย้งต่างๆ ก็มีอยู่ในคัมภีร์ขงจื๊อนั่นเอง⁷ ผู้เขียนมีความเห็นตรงกันข้ามกับผู้รู้ทางปรัชญาจีนดังกล่าวว่า ถ้าคัมภีร์ขงจื๊อไม่มีข้อความที่ขัดแย้งกันเอง จะเป็นสิ่งที่แปลกประหลาดมาก ทั้งนี้มีได้หมายความว่า การขัดแย้งกันเองเป็นสิ่งที่ดำรงในตัวเอง แต่ถ้าพิจารณาถึงสถานการณ์หรือบริบทภายในคัมภีร์นั้นเองเป็นจุดเริ่มต้น ความขัดแย้งกันเองในหลายกรณีเป็นสิ่งที่

มีเหตุผลเข้าใจได้อย่างยิ่ง ส่วนประเด็นการขาดเอกภาพของสัณฐานการเขียนดูจะมีส่วนสัมพันธ์โดยตรงกับการมองว่า คัมภีร์ขงจื๊อขาดการจัดบทที่เป็นระบบแบบแผนที่แน่ชัด ประเด็นประการหลังนี้เองที่เป็นสมมติฐานเบื้องต้นในการศึกษาคัมภีร์ขงจื๊อของผู้รู้ทางปรัชญาจีนจำนวนมากซึ่งมีผลงานซึ่งถึงแม้ว่าจะทรงคุณค่ายิ่ง แต่ก็ดูเหมือนเป็นการมองข้ามกฎเกณฑ์บางประการที่ผู้เรียบเรียงงานเขียนชิ้นสำคัญนี้ได้วางไว้เป็นเงื่อนไขเบื้องต้น⁸

บทความชิ้นนี้เป็นความพยายามที่จะเสนอบททดลองศึกษาคัมภีร์ขงจื๊อด้วยสมมติฐานอันใหม่ที่ว่า คัมภีร์นี้มีระบบแบบแผนในการนำเสนอที่มีความหมายและมีนัยอันสำคัญซึ่งสอดคล้องกับจุดหมายทางปรัชญาการเมืองของขงจื๊อเอง เป็นไปได้หรือว่า ลูกศิษย์คนเดียวหรือหลายคนก็ตาม ซึ่งมีส่วนรู้เห็นไม่โดยตรงก็โดยอ้อมกับชีวิตของขงจื๊อผู้เรียบเรียงงานเขียนชิ้นนี้จะโยนบทต่างๆ เข้าไว้ด้วยกัน “ตามมิติตามเกิด” ทั้งๆ ที่จิตวิญญาณแห่งข้อคำสอนของขงจื๊อเป็นการเรียกร้องให้สังคมมนุษย์กลับคืนสู่สภาพสมดุลอย่างมีระเบียบที่แน่ชัด โดยที่มนุษย์แต่ละคนในแต่ละสถานภาพความสัมพันธ์จะต้องทำตามบทบาทหน้าที่ที่กำหนดไว้อย่างชัดเจน ? เป็นสิ่งที่สมเหตุสมผลแล้วหรือที่จะยอมรับว่า ผู้สืบทอดเจตนารมณ์ของขงจื๊อจะใช้วิธีการอันไร้ระเบียบ ตามมิติตามเกิด เพื่อ

หรือไม่ว่าผู้เรียบเรียงกำลังจะชี้แนะว่าการเรียนรู้เป็นสิ่งที่ให้ความพึงพอใจ เงื่อนไขการเรียนรู้ นั่นก็คือ การเรียนรู้ด้วยความเพียรและการนำไปใช้อยู่เป็นนิจ การเรียนรู้ที่ต้องกระทำอย่างต่อเนื่องและต้องนำไปใช้อยู่เสมอนั้นเป็นการเรียนรู้ที่ต้องเกี่ยวโยงสัมพันธ์กับคนอื่น เป็นไปได้หรือไม่ว่ามิตรสหายที่เดินทางมาจากแดนไกลช่วยนำความรู้บางอย่างมาแลกเปลี่ยนส่งเสริมกัน การเรียนรู้ที่กล่าวถึงนี้ ไม่น่าจะใช่ว่าความรู้ที่นักคิดคนเดียวในทางตรรกวิทยา หรือนักสมาธิร่ำพึงถึงสิ่งสมบูรณ์ แต่เป็นความรู้ที่ต้องอาศัยการเดินทาง (มิตรมาจากแดนไกล) เป็นความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ จะเป็นการคิดคะเนเลยเถิดเกินไปหรือหากจะสรุปว่า ในเล่มแรกบทที่ 1 นี้เอง มีการชี้แนะว่ามีความรู้บางอย่างที่เรียนรู้ได้ มีอาจารย์ผู้มีความรู้ นั้นเป็นความรู้ที่ให้ความพึงพอใจระหว่างมิตรสหาย และการที่เพื่อนเดินทางจากแดนไกลมาหาเยี่ยมเยียนนั่นเอง เป็นการให้ความใส่ใจอันทรงคุณค่า ซึ่งอาจจะมีค่ามากพอจนเมื่อคนอื่น ๆ ไม่รู้จัก ก็จะไม่เป็นการสร้างความทุกข์หรือความอึดอัดใจให้¹³ เป็นไปได้หรือไม่ว่าเราผู้อ่าน**กัมภีร์บังจือ** ซึ่งยังมีใช้ “มิตรสหาย” ในวงสนทนาวงนี้ กำลังได้รับการเชื้อเชิญจากคำสัญญาว่าจะมีความรู้ที่เรียนรู้ได้ เป็นการแสวงหาในหมู่เพื่อน เป็นการเรียนรู้ซึ่งเกี่ยวกับคุณธรรม และการนำไปใช้ เงื่อนไขคือ

เราต้องมีความเพียร แต่คำเตือนคือเราจะไม่เป็นที่ใส่ใจรู้จักของผู้อื่นได้ เนื้อความในบทต่อ ๆ ไปของเล่มแรกนั้นก็ครอบคลุมเนื้อหาเกี่ยวกับการเป็นลูกกตัญญูในครอบครัว ความรักระหว่างพี่น้องและความสัมพันธ์ของครอบครัวต่อรัฐ ซึ่งมีใช้เป็นการชี้บ่งว่า สิ่งเหล่านี้คือ “เนื้อหา” ของการเรียนรู้ตามที่เกริ่นนำไว้ในบทแรกหรือ

เรามาลองพิจารณาตัวอย่างอีกบทหนึ่ง ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์อันใกล้ชิดลึกซึ้งระหว่างครู-ศิษย์ หรือมิตรสหายกลุ่มนี้

กัมภีร์บังจือ เล่มที่ 11 บทที่ 25 บันทึกไว้ว่า

1. จือลู่ เจิงซี รานหยู่ กงซีหว่า นัง อยู่ข้างอาจารย์
2. ท่านอาจารย์กล่าวกับพวกเขาว่า “แม้ว่าเราจะมีอายุสูงกว่าท่านอยู่เล็กน้อย แต่อย่างคิดถึงเรื่องอายุเลย”
3. “วันแล้ววันเล่า พวกท่านพร่ำกล่าวว่า ‘เราไม่เป็นที่รู้จัก’ สมมติว่ามีผู้ปกครองรู้จักท่าน ท่านอยากจะทำอะไร”
4. จือลู่ รีบตอบอย่างฉับพลันว่า “สมมติว่าถ้ามีรัฐ ๆ หนึ่งที่มีรถม้าเป็นหมื่นตั้งอยู่ระหว่างรัฐใหญ่หลายรัฐ มีความทุกข์ยากจากกองทัพผู้รุกราน ข้าเดิมนัดด้วยความอดอยากขาดข้าวสาลีและ

ผิดต่าง ๆ ถ้ากระผมได้รับความไว้วางใจให้ปกครอง ภายในสามปีกระผมสามารถทำให้ประชาชนอาจหาญและเรียนรู้กฎเกณฑ์พฤติกรรมที่ถูกต้อง” ท่านอาจารย์มองจูลูแล้วยิ้ม

5. ท่านอาจารย์มองไปที่เียนหยู (รานหยู) กล่าวว่า “จิว ท่านล่ะอยากทำอะไร” จิวตอบว่า “สมมติว่ามีรัฐขนาดหกสิบหรือเจ็ดสิบตารางลี้ หรือแม้แต่ห้าสิบหรือหกสิบ แล้วให้กระผมปกครองภายในสามปีกระผมสามารถสร้างความอุดมสมบูรณ์ในหมู่ประชาชน ส่วนการสอนหลักแห่งความถูกต้องหรือการดนตรี กระผมต้องรอให้มีสุภาพชนมาเพื่อทำสิ่งนั้น”
6. “ชื่อล่ะ ท่านอยากทำอะไร” ท่านอาจารย์ถามกงซีหว่า ชื่อตอบว่า “กระผมไม่กล่าวว่าความสามารถของกระผมครอบคลุมเรื่องพวกนี้ แต่กระผมต้องการเรียนรู้กระผมอยากจะแต่งตัวด้วยอาภรณ์สีเข้ม ใส่หมวกลินินสีดำ ทำหน้าที่ผู้ช่วยชั้นผู้น้อยในพิธีกรรมในวิหารแห่งบรรพบุรุษ และในหมู่เจ้านครผู้เข้าเฝ้าองค์อธิปัตย์”
7. **ท้ายสุด** ท่านอาจารย์ถาม เจิงซี “เจียน, ท่านล่ะอยากทำอะไร” เจียนหยุดครู่หนึ่งด้วยว่าเขากำลังเบาซูลู

อยู่ วางบลู่ลงข้าง ๆ ทั้งที่ยังไม่สิ้นเสียง ลูกขึ้นยืนแล้วกล่าวว่า

“ความใฝ่ฝันของกระผมมันแตกต่างจากจุดหมายอันยึดมั่นในใจของสุภาพบุรุษทั้งสามนี้” ท่านอาจารย์ถามว่า “มีอะไรเสียหายหรือ ท่านจะกล่าวถึงความใฝ่ฝันของท่านได้ดีเหมือนกับคนอื่น ๆ หรือไม” เจียน จึงกล่าวว่า “ในเดือนนี้ ซึ่งเป็นเดือนสุดท้ายแห่งฤดูใบไม้ผลิเสื้อผ้าอาภรณ์สำหรับฤดูร้อนก็มีพร้อม กระผมต้องการลงเล่นน้ำในแม่น้ำนี้ พร้อมกับชายหนุ่มที่ได้สวมหมวกนั้นห้าหรือหกคนและกับเด็ก ๆ อีกหกหรือเจ็ดคน ขึ้นชมกับสายลมท่ามกลางแท่นบูชาฝน และเดินร้องเพลงกลับบ้าน”

8. เมื่อคนอื่นทั้งสามคนได้ออกไปแล้ว เจิงซีอยู่กับท่านอาจารย์ต่อไปแล้วถามว่า “ท่านคิดอย่างไรกับคำกล่าวของเพื่อนทั้งสามนี้” ท่านอาจารย์ตอบว่า “พวกเขาเพียงแค่เล่าความใฝ่ฝันให้กันและกันฟัง”
9. เจิงซี ไม่ลดละถามว่า “เหตุใดท่านจึงมองหยู (จูลู) แล้วยิ้ม”
10. ท่านอาจารย์ตอบว่า “การบริหารรัฐต้องอาศัยกฎแห่งความถูกต้อง คำพูดของเขาไม่มีความอ่อนน้อม ด้วยเหตุนี้ เราจึงยิ้ม”

11. เจิงซี ได้ถามอีกครั้งหนึ่งว่า “และที่
ข้อเสนออีกเป็นรัฐเพื่อตัวเขาเองมิใช่
หรือ” อีกครั้งหนึ่งท่านอาจารย์ตอบ
ว่า “ใช่แล้ว จะเป็นใครได้เล่าหาก
มิใช่เจ้านคร ซึ่งมีหน้าที่ในวิหารแห่ง
บรรพบุรุษและจะมีใครมีผู้เข้าเฝ้าหาก
มิใช่องค์อธิปัตย์ ถ้าชื่อจะเป็นผู้ช่วย
ชั้นผู้น้อยในพิธีเหล่านี้ ใครกันเล่า
จะเป็นผู้ยิ่งใหญ่”¹⁴

ข้อมูลสำคัญประการหนึ่งที่ควรรู้ แต่ไม่ได้
บอกไว้โดยตรงในบทขนาดยาวที่คัดมานี้คือ ข้อ
เท็จจริงที่ว่า ลูกศิษย์ทั้งสี่คน ในข้อย่อยข้อที่ 1
ได้รับการเอ่ยนามตามลำดับอายุ กล่าวคือ จี๋ลู่
มีอายุสูงสุด รองลงมาได้แก่ เจิงซี รานหยู่และ
กงซีหว่า ตามลำดับ¹⁵ จะเห็นได้ว่าลูกศิษย์สี่คน
นี้ไม่ได้ถูกจัดเรียงตามลำดับในแง่การพูดก่อน
หลัง แต่ตามลำดับอายุ ในตอนแรกขงจื้อต้องการ
ให้พวกศิษย์ลืมนเรื่องอายุเสีย และได้เชื้อเชิญ
ทุกคนให้พูด จี๋ลู่ “แย้ง” พูดก่อนคนอื่น อย่าง
“รีบเร่งฉับพลัน” ราวกับว่า จี๋ลู่ต้องการนำ
หลักการลำดับอายุที่ขงจื้อเพิ่งบอกบ๊ตไปกลับมา
ใช้อีก หลังจากจี๋ลู่แล้ว ทุกคนที่เหลือพูด เมื่อ
ถูกขงจื้อเรียกให้พูด แต่ถึงแม้ว่าขงจื้อจะ “ตั้ง
เกม” กลับไป แต่ดูเหมือนว่า ยกเว้นกรณี
ของเจิงซีแล้วขงจื้อเองก็เรียกสองคนที่เหลือตาม
ลำดับอายุต่อไป ดูเหมือนว่าทั้งสามคนยกเว้น
คนที่สองต่างต้องการพูดถึงความไฝ่ฝันทางการ

ปกครองของตน จะมีก็แต่คนที่สองที่มีวุ่น
ดนตรีของตนอยู่และคอยสังเกตการณ์คำพูดและ
ท่าทางของผู้อื่น ดูเหมือนว่ามีแต่คนที่สองเท่านั้น
ที่สงสัยในความหมายของการยิ้มของขงจื้อ อย่าง
น้อยตามเรื่องที่บันทึกไว้นี้ มีแต่คนที่สองเท่า
นั้นที่ “อยู่ต่อ” เพื่อซักถามข้อสงสัยในใจ ถึงแม้
ว่า มีแต่คนที่สองที่สงสัยในรอยยิ้มของขงจื้อ แต่
ดูเหมือนว่า การยิ้มของขงจื้อต่อคำตอบของจี๋ลู่
ได้มีผลทำให้คำตอบของรานหยู่และกงซีหว่า
เป็นคำตอบที่แสดงความอ่อนน้อมถ่อมตนลงตาม
ลำดับ

ความฝันของจี๋ลู่ และความสุขของเขาจะ
เป็นผลสำเร็จได้ก็แต่โดยอาศัยเงื่อนไขแห่งความ
ทุกข์ยากของประชาชน เขาต้องอาศัยการ
สงครามและความอดอยากในหมู่ประชาชนเพื่อ
แสดงความสามารถทางการปกครองของเขา
(การสงคราม การรุกราน ล้วนแต่ต้องอาศัยการ
แสดงความอาชญาทางกายภาพให้ปรากฏชัด)
ความคิดเห็นที่แสดงออกดูจะรับกับบุคลิกภาพ
ของจี๋ลู่ที่ “รีบพูด” และดูไม่มีความหนักแน่น
ลึกซึ้งมากนัก

รานหยู่ มิได้เริ่มต้นจากสงครามและความ
แร้นแค้นของประชาชน แต่รัฐที่มีปัญหาที่ยัง
เป็นเงื่อนไขที่จำเป็นสำหรับการแสดงความ
สามารถของเขาให้ปรากฏอยู่เพื่อว่า เขาจะได้
ทำให้รัฐนั้น “อุดมสมบูรณ์” เขาตระหนักว่า
หลักแห่งจารีต เป็นสิ่งที่จำเป็นแต่เขาไม่กล้า

อวดอ้างว่าจะสามารถพัฒนาประชาชนไปสู่จุดนั้นได้ เป็นไปได้หรือไม่ว่ารานหูกี้ก็สังเกตเห็นรอยยิ้มแห่งการต่อว่าของขงจื๊อ เขาจึงให้คำตอบที่อ่อนน้อมต่อมตนกว่าจื๊อ

กงซีหว่า ให้คำตอบที่เน้นถึงความต่ำต้อยของตนเอง เขาตระหนักถึงความสำคัญของพิธีกรรมต่างๆ และขอเป็นเพียง “ผู้ช่วยชั้นผู้น้อย” ในวิหารแห่งบรรพบุรุษและในหมู่เจ้านครผู้เข้าเฝ้าองค์อธิปัตย์ แต่ต่อมาเราเรียนรู้จากขงจื๊อว่าตำแหน่ง “เล็ก ๆ” ที่เขาร้องขอนั้นที่แท้จริงแล้วไม่แตกต่างอะไรไปจากที่จื๊อหรือรานหูกี้ขอแต่อย่างใด กงซีหว่าเองก็คงจะระวังคำตอบมากขึ้นจากรอยยิ้มของขงจื๊อเช่นกัน

ส่วนคำตอบของเจิ้งซี ถ้าอ่านอย่างผิวเผินแล้วอาจจะรู้สึกว่ “ไม่เกี่ยวกับ” การปกครองบ้านเมืองแต่อย่างใด แต่เราเห็นว่า (เขายืนขึ้นแสดงความเคารพขงจื๊อก่อนพูด) เขารู้ว่าอะไรที่เหมาะสมตามฤดูกาล (และสถานการณ์?) เขารู้จักประมาณความต้องการส่วนตัว เป็นคนรอบคอบและละเอียดถี่ถ้วน เมื่อสงสัยในรอยยิ้มก็อยู่ต่อเพื่อไต่ถามให้แจ่มแจ้ง เจิ้งซี ห่างไกลจากคุณลักษณะของ “มิตรสหาย” ในเล่มที่ 1 บทที่ 1 มากหรือ? คนแบบนี้มิใช่หรือที่เหมาะสมแก่การบริหารบ้านเมือง?

เรามาลองพิจารณาตัวอย่างอีกบทหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นลักษณะความสัมพันธ์ของขงจื๊อต่อผู้มีส่วนในอำนาจการปกครองโดยตรง

คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 16 บทที่ 1

1. หัวหน้าตระกูลกำลังจะบุกเข้าโจมตีชนหยู่
2. ยานหยู่และจื๊อ เข้าพบขงจื๊อ กล่าวว่า “ท่านจื๊อ หัวหน้าของเรา กำลังจะเริ่มปฏิบัติการต่อชนหยู่”
3. ขงจื๊อกล่าว “ฉิว มิใช่ท่านดอกหรือที่มีความผิดในเรื่องนี้”
4. “ที่นี่ ในส่วนที่เกี่ยวกับชนหยู่ นานมาแล้ว มีกษัตริย์องค์หนึ่งได้เคยทรงแต่งตั้งผู้ปกครองไปประกอบพิธีกรรมต่อดินแดนเหมิงตะวันตก นอกจากนั้น ดินแดนของรัฐก็อยู่ไกลกลางเขตแดนรัฐของเรา ผู้ปกครองก็เป็นขุนนางที่ผูกพันกับองค์อธิปัตย์โดยตรง หัวหน้าของท่านมีเหตุอันใดที่จะบุกเข้าโจมตีชนหยู่”
5. ยานหยู่ กล่าวว่า “หัวหน้าของเราต้องการเช่นนั้น เราขุนนางทั้งสองไม่ได้ต้องการเช่นนั้น”
6. ขงจื๊อกล่าวว่า ฉิว โจวเร็น เคยกล่าวไว้ว่า “ขุนนางสามารถใช้ความสามารถของตน เขาจึงจะดำรงอยู่ในตำแหน่ง เมื่อพบว่าเขาไม่สามารถทำเช่นนั้นได้ เขาก็จะบอกสาลา ขุนนางจะถูกใช้เป็นเครื่องนำทางคนตาบอดได้อย่างไร เมื่อเขาชนเข็ทมิช่วยพยุง เมื่อเขาหล่นก็มิช่วยจูงขึ้น”

7. “นอกจากนี้แล้ว ท่านยังกล่าวผิดอีก ด้วย เมื่อเสียหรือแรดหนีออกจากกรงขัง เมื่อหมีมีค่าหรือหยกถูกทำลายในที่เก็บ ความผิดเป็นของใคร”
8. ยานหยูกล่าวว่า “แต่ขณะนี้ชนวนใหญ่ เข้มแข็งและอยู่ใกล้ดินแดนเพี้ย ถ้าหัวหน้าของเราไม่เข้าครอบครองเสียตอนนี้ เกรงว่าลูกหลานของหัวหน้า จะต้องเสียใจภายหลัง”
9. ขงจื๊อ กล่าวว่า “ฉิว สุภาพชนรังเกียจ การไม่ยอมกล่าวรับว่า ‘ฉันต้องการสิ่งนั้นสิ่งนี้’ และสรรหาคำอธิบาย การกระทำของตน”
10. “ข้าพเจ้าเคยได้ยินว่า ผู้ปกครองแห่งรัฐทั้งหลายและเหล่าหัวหน้าตระกูลจะไม่เดือดร้อนใจหากว่ามีประชากรน้อย แต่จะเดือดร้อนใจถ้าประชากรไม่อยู่ดูแลที่ทางของตน พวกเขาจะไม่เดือดร้อนด้วยความกลัวจน แต่จะเดือดร้อนด้วยความกลัวว่าจะขาดความสงบพอใจในหมู่ประชากรที่อาศัยตามที่ต่างๆ ทั้งนี้ด้วยเหตุว่า เมื่อประชากรอยู่ดูแลที่ทางของตนความยากจนก็จะไม่เกิดขึ้น ที่ใดมีความปรองดองที่นั่นก็ไม่ขาดผู้คน และเมื่อมีความสงบพอใจก็จะไม่มีการลุกฮือขึ้นต่อต้าน”
11. “ด้วยเหตุนี้ ถ้าผู้คนที่อยู่ห่างไกล ไม่ยอมอ่อนน้อม อิทธิพลของวัฒนธรรมและคุณธรรมที่เจริญแล้วก็ต้องได้รับการพัฒนาขึ้นเพื่อดึงดูดพวกนี้ และเมื่อดึงดูดพวกเขาได้แล้วก็ต้องทำให้พวกเขาพึงพอใจและสงบสุข”
12. “โย่ว (จี้ลู่) และฉิว (ยานหยู) ท่านกำลังช่วยหัวหน้าของท่าน ชาวบ้านห่างไกลก็ไม่อ่อนน้อม และด้วยความช่วยเหลือจากท่าน หัวหน้าของท่านก็ไม่อาจดึงดูดชาวบ้านเหล่านั้นมาได้ ภายในดินแดนของหัวหน้าของท่านเอง ก็มีการแบ่งฝัก แบ่งฝ่าย มีความล่มสลาย การหนีจากไป มีความแตกแยก และด้วยความช่วยเหลือจากท่าน หัวหน้าของท่านก็รักษาดินแดนของเขาไว้ไม่ได้”
13. “แม้กระนั้นก็ตาม หัวหน้าของท่านก็ยังเตรียมปฏิบัติการมุ่งร้ายภายในรัฐ ข้าพเจ้าเกรงว่าความโศกเศร้าของตระกูลจี้ซุน คงมิได้มีสาเหตุมาจากชนวนใหญ่ แต่จะพบได้ภายในกำแพงรกร้างในราชสำนักของตนเอง”¹⁶
- เป็นที่น่าสังเกตอย่างยิ่งว่า ผู้เรียบเรียง **กัมภีร์ขงจื๊อ** เป็นผู้ให้ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กำลังจะเกิดขึ้นในข้อย่อที่ 1 ว่า กำลังจะมีการ **บุกโจมตี** เกิดขึ้นและมีขุนนางของ

ผู้จะบุกโจมตีมาเข้าพบขงจื้อ ผู้เรียบเรียงไม่ได้บอกให้เราทราบว่าขุนนางทั้งสองมาพบด้วยจุดหมายอันใด มาขอคำปรึกษาในการรุกราน มาขอคำปรึกษาในการเหนี่ยวรั้งหัวหน้า หรือมาขอให้ขงจื้ออย่าประณามตน หรือด้วยเหตุอื่นใด แต่เราเห็นชัดจากการ**เลือกใช้คำ**ของผู้เรียบเรียงว่า ขุนนางทั้งสองต้องการจะทำให้เรื่องที่มารายงานนั้น “เบา” ลง โดยการเลือกใช้คำว่า “**บุกโจมตี**” แต่ใช้คำว่า “**ปฏิบัติการ**” แทน แต่ขงจื้อก็ไม่ลดละยืนยันการใช้คำว่า “บุกโจมตี” เหมือนเดิม ไม่เพียงเท่านั้นขงจื้อยังเรียกชื่อขุนนางคนแรกก่อน (เพราะอายุมากกว่า ?) แล้วชี้ชัดลงไปว่า “เป็นความผิดของท่านมิใช่หรือ” ขงจื้อแสดงจุดยืนอย่างเด่นชัดว่าใครในสองคนเป็นผู้ผิด (มากกว่ากัน) การอ้างว่า เป็นความต้องการของหัวหน้า และมีใช้ความต้องการของตนทั้งสองคน เป็นข้อแก้ตัวที่ฟังไม่ขึ้นและเป็นการ “กระจาย” ความผิดไม่ให้ตกหนักอยู่ที่ขุนนางคนแรกอีกด้วย ขงจื้อไม่ลดละในคำตัดสินของตน อีกทั้งยังได้เปรียบหัวหน้าตระกูลจื๊อเป็นคนตาบอดบ้าง เป็นสัตว์ป่าบ้าง (เสือและแรด) หรือเป็นของมีค่าบ้าง แต่ไม่ว่าขุนนางจะถือว่าผู้ปกครองของตนเป็นสิ่งที่ใดหน้าที่และความรับผิดชอบของขุนนางต่อผู้ปกครองของตนก็มีใช้สิ่งที่จะปิดให้พ้นตัวไปได้¹⁷ ขุนนางผู้สูงอายุจึงเปลี่ยนข้ออ้างของตน โดยยกเอาประเด็นความมั่นคงแห่งรัฐเพื่ออนุชนรุ่น

หลังมาสร้างความชอบธรรมในการบุกโจมตีครั้งนี้ ขงจื้อจึงเสนอทฤษฎีจักรพรรดินิยมโดยคุณธรรม (Imperialism through virtue)¹⁸ มาโต้แย้งข้ออ้างนี้ ขงจื้อพิจารณาว่าความมั่นคงแห่งรัฐที่แท้จริงเกิดขึ้นได้ เมื่อผู้ปกครองและเหล่าขุนนางมีคุณธรรมในการปกครอง “ที่ใดมีความปรองดองที่นั่นไม่ขาดผู้คน” ถ้าผู้ปกครองบ้านเมืองใดบริหารบ้านเมืองให้ประชากรอยู่อย่างสงบพอใจได้ ชาวบ้านห่างไกลก็จะถูกดึงดูดมาเอง แต่ถ้าผู้ปกครองใดที่ยังมีความแตกแยกเป็นฝักฝ่ายในดินแดนของตน การบุกโจมตีรัฐอื่นไม่เพียงแต่ไร้เหตุผล แต่ยังไม่เป็นการเสริม “ความมั่นคงแห่งรัฐ” ของตนได้แต่อย่างใด ต่อมาในข้อย่อยที่ 12 ขงจื้อพูดถึงขุนนางทั้งสองโดยตรง ซึ่งให้เห็นว่าด้วยความช่วยเหลือของเขาทั้งสองคนความแตกแยกก็มีอยู่ทั่วไปในรัฐแล้วยังจะบุกโจมตีรัฐอื่นอีก ในข้อย่อยที่ 13 ดูเหมือนว่าขงจื้อกำลังพูดถึงผู้ปกครองโดยตรงว่า บุคคลที่ควรจะได้รับรางวัลไม่น่าจะใช้ชวณหยู แต่ปัญหาอยู่ที่ขุนนางทั้งหลายในราชสำนักของท่านเอง ตัวหัวหน้าตระกูลจื๊อเองก็ถูกทำให้ต้องเผชิญหน้ากับความจริงที่ว่า ความมั่นคงที่แท้จริงขึ้นอยู่กับบุคลิกภาพของตนเอง และผลของบุคลิกภาพนั้นเองที่มีต่อผู้อื่น¹⁹ ข้อวิพากษ์วิจารณ์นี้รับกับแนวคิดพื้นฐานของขงจื้อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ปกครองและผู้อยู่ใต้

ปกครองที่มีบันทึกไว้ว่า “แก่นแท้ ของการเป็น
สุภาพชนเปรียบได้กับสายลม ส่วนแก่นแท้ของ
ปฏุชนเปรียบได้กับหญ้า เมื่อสายลมพัดผ่าน
ยอดหญ้า มวลหญ้ามีแต่จะคล้อยตามสายลม
อย่างหลีกเลี่ยงมิได้²⁰ ในที่นี้ เมื่อหัวหน้า
ตระกูลและขุนนางทั้งสองมิใช่ “สุภาพชน”
เขาก็กลายเป็นผู้อยู่ใต้ปกครองซึ่งต้องโอนอ่อน
ตามคำตัดสินของสายลมอย่างขงจื๊อหรือไม่ ?

ใน**คัมภีร์ขงจื๊อ** เล่มที่ 20 บทที่ 3 ซึ่ง
เป็นบทสุดท้าย มีบันทึกไว้ว่า

1. ท่านอาจารย์กล่าวว่า “ถ้าไม่ตระหนัก
รู้ในองค์การแห่งสวรรค์ ก็จะเป็น
สุภาพชนไม่ได้”
2. “ถ้าไม่คุ้นเคยกับเกณฑ์จารีตแห่ง
ความถูกต้อง ก็จะพัฒนาบุคลิกภาพ
ไม่ได้”
3. “ถ้าไม่รู้พลังแห่งคำพูด ก็จะไม่รู้จัก
มนุษย์ไม่ได้²¹

ในตอนสุดท้ายนี้เราถูกชักนำให้พิจารณา
“สวรรค์” “จารีต” และ “คำพูดของมนุษย์”
เป็นคุณสมบัติของสุภาพชนที่จะตระหนักรู้ใน
องค์การแห่งสวรรค์ เป็นผู้ “ถ่ายทอด” จารีต
อันถูกต้อง อันจะเป็นแม่แบบแห่งแนวทาง
ปฏิบัติของปฏุชนโดยทั่วไป จารีตเป็นทั้งเครื่อง
กำกับพฤติกรรมของสุภาพชนและเป็นตัวแทน
แห่ง “ระเบียบปฏิบัติ” แก่ปฏุชน การพัฒนา

บุคลิกภาพของมนุษย์ทั้งสองกลุ่มต่างต้องอาศัย
จารีตเป็นพื้นฐาน การจะรู้ว่าจารีตหรือแนว
ปฏิบัติอันใดจึงจะถูกต่องก็จำเป็นต้องศึกษา “คำ
พูดของมนุษย์” ในตอนท้ายนี้เอง

ผู้เรียบเรียง**คัมภีร์ขงจื๊อ** กำลังเรียกร้อง
ให้เราตรวจสอบตัวเองหรือเปล่าว่า เราได้ศึกษา
“คำพูดของมนุษย์” (หรือข้อคำสอนของขงจื๊อ
เป็นตัวอย่างหนึ่ง ?) เพียงพอที่จะเข้าใจและ
ปฏิบัติตามจารีต ด้วยความตระหนักรู้ในโครง
การแห่งสวรรค์ แล้วหรือยัง ?

นัยสำคัญต่อความเข้าใจปรัชญาการเมือง

หลังจากการวิเคราะห์ ตัวอย่างบทต่าง ๆ
ใน**คัมภีร์ขงจื๊อ** มาพอสมควรแล้ว คงจะไม่
เป็นการกล่าวเกินเลยหากจะสรุปด้วยความอ่อน
น้อมว่า ผู้เรียบเรียง**คัมภีร์ขงจื๊อ** นั้นไม่ว่าจะ
เป็นใครคนเดียวหรือหลายคนก็ตาม มีความ
ระวังไหวต่อความต่อเนื่อง ระเบียบระบบของ
เนื้อหาใน รวมบทสนทนาของขงจื๊อนี้**เป็น**
อย่างยิ่ง จากการวิเคราะห์ “ค่ายกลแห่งความ
หมาย” ดังกล่าวย่อมเป็นเครื่องชี้ชวนให้คิด
คำนึงต่อไปว่า แนวทางการศึกษา**คัมภีร์ขงจื๊อ**
ด้วยข้อสมมติฐานดังกล่าวนี้ มีความสำคัญ
อย่างไรต่อความเข้าใจ “แนวคิด” ทางปรัชญา
การเมืองของขงจื๊อ ผู้เขียนจะขอแยกประเด็น
การพิจารณาออกเป็น 4 ประเด็นหลัก ด้วยกัน
คือ

ประเด็นแรก **ปรัชญาการเมืองดำรงอยู่อย่างไร** จากแนวทางการศึกษาวิเคราะห์ตัวอย่างบทต่าง ๆ ที่ได้พิจารณามาแล้วจะเห็นได้ว่า สำหรับขงจื๊อและกลุ่มศิษย์ของท่านนั้น คำถามที่ว่าปรัชญาการเมืองคืออะไร นั้นไม่อาจแยกออกจากปัญหาที่ว่า นักปรัชญาการเมืองดำรงอยู่อย่างไร หากเรายอมรับตามคำจำกัดความที่ว่า ปรัชญาคือ กระบวนการตรวจสอบแสวงหาความรู้เกี่ยวกับเรื่องส่วนรวมทั้งหมด (the whole) โดยจงใจอย่างมีระบบ และปรัชญาการเมืองคือความพยายามที่จะเข้าใจธรรมชาติของสิ่งที่เป็นการเมือง²² ซึ่งนับโดยกว้างที่สุดก็คือวิถีชีวิตของชุมชนทั้งหมด เราอาจกล่าวได้ว่า สำหรับแนวคิดแบบขงจื๊อนั้น คำตอบเชิงเหตุผลอย่างเป็นระบบว่า ปรัชญาการเมืองเป็นเรื่องของจักรวรรดินิยมทางคุณธรรม หรือระบบความสัมพันธ์ทั้งห้า หรือการศึกษาเพื่อสร้างสุภาพชน หรือความเชื่อในพลังทางจริยธรรมของผู้ปกครอง นั้นเป็นคำตอบที่**ไม่ครอบคลุมเพียงพอ** หากแต่การจะตอบคำถามว่า **ปรัชญาการเมืองคืออะไรนั้นมีความจำเป็นต้องเป็นส่วนหนึ่งของคำถามที่ว่านักปรัชญาการเมืองดำรงอยู่อย่างไร** ตัวอย่างเช่น หากเรามีคำถามอยู่ในใจว่า “ปรัชญาการเมืองของขงจื๊อคืออะไร” แล้วเรานำคำถามดังกล่าวนี้ไปถามท่านอาจารย์ขงจื๊อตรงๆ อย่างนั้น ท่านคงไม่ให้คำตอบอันเป็นสากลว่า “ปรัชญาการเมืองของข้าพเจ้าคือ การสนับสนุนจักรวรรดิ-

นิยมทางคุณธรรม” แต่ท่านคงจะพิจารณาเป็นเบื้องต้นก่อนว่า ผู้ถามอยู่ในบริบททางสังคมการเมืองอย่างไร มีบุคลิกภาพหรือความตั้งใจจริง มี “ความเพียรและการนำไปใช้” อย่างสม่ำเสมอหรือไม่ ท่านคงจะพิจารณาก่อนว่าจะไป “ปฏิบัติปรัชญาการเมืองอย่างไร” การถามหาความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของสิ่งที่**เป็นการเมือง** เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้ที่จะปฏิบัติตนให้มีความหมายทางการเมือง ซึ่งอาจจะต้อง “อึดอึดใจ” บางถ้อยคำยังไม่เป็น “ที่รู้จัก” ดังคำเชิญใน**คัมภีร์ขงจื๊อ** เล่มที่ 1 บทที่ 1

ประเด็นที่สอง **ธรรมชาติของความรู้เกี่ยวกับปรัชญาการเมือง** จากตัวอย่างการวิเคราะห์ที่เสนอมาช้างต้นนั้นจะเห็นได้ว่า ถ้าสได้ผลการรวบรวมเรียบเรียง **คัมภีร์ขงจื๊อ** เป็นสิ่งที่ตั้งใจ มีความต่อเนื่องเป็นระบบ ก็น่าจะหมายความว่าต่อไปด้วยหรือไม่ว่า วิธีการนำเสนอในลักษณะนี้ มีนัยสำคัญต่อความเข้าใจเกี่ยวกับธรรมชาติของความรู้เกี่ยวกับปรัชญาการเมือง กล่าวคือ การนำเสนอที่มีลักษณะขึ้นอยู่กับกรณีเฉพาะ (คนที่เฉพาะเจาะจง ภายใต้สถานการณ์เฉพาะ ด้วยบุคลิกภาพของศิษย์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล ฯลฯ) และเป็นการนำเสนอที่ต้องการให้เกิดคุณลักษณะเฉพาะอย่าง**ขึ้น**²³ (เช่น ต้องการให้ จื่อหลู อ่อนน้อมถ่อมตัว

ขึ้น ละเอียตรอบคอบขึ้น หรือให้ขุนนางแห่งตระกูลจี้ ร่วมยอมรับผิดชอบในการโจมตีรัฐอื่นของเจ้านายของตน เป็นต้น) ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติของความรู้เกี่ยวกับปรัชญาการเมืองไม่น่าจะมีลักษณะเป็นคำตอบสำเร็จอยู่ในสุญญากาศ หากแต่มีลักษณะที่ผูกพันอยู่กับเหตุการณ์และบุคคลโดยเฉพาะเจาะจง ด้วยเหตุนี้ การเรียนรู้จากประวัติศาสตร์ และไม่ใช่จากสิ่งสมบูรณหรือพระเจ้าจึงเป็น *locus classicus* ของการแสวงหาธรรมชาติแห่งความรู้ทางปรัชญาการเมือง

ประเด็นที่สาม ความสัมพันธ์ระหว่างปรัชญาการเมืองกับอำนาจปกครอง จากตัวอย่างการวิเคราะห์ บทบาทของขงจื้อต่อการเตรียมบุกโจมตีชนหยู่ของหัวหน้าตระกูลจี้ เราเห็นว่า ขงจื้อมิได้ “บรรยาย” ปรัชญาการเมืองของตนแก่ขุนนางทั้งสองที่มาหาแต่ขงจื้อ **แสดงบทบาทที่จะปฏิรูป (reform) แนวทางการปฏิบัติหน้าที่ของขุนนางทั้งสองโดยตรง** ขงจื้อถึงกับชี้แนะเป็นนัยในตอนท้ายด้วยว่า หัวหน้าตระกูลจี้เองก็มีส่วนร่วมในความผิดนี้ โดยถือว่าการเข้าโจมตีชนหยู่ นั่นเองเป็นเครื่องหมายแห่งความล้มเหลวของผู้ปกครอง ทั้งในแง่การดึงดูดประชากรให้อยู่ในดินแดนของตนอย่างมีความสุข และในแง่ที่ไม่ตระหนักรู้ว่าปัญหาความมั่นคงแห่งรัฐนั้นมาจากขุนนางที่ไร้ความกล้าหาญทางจริยธรรมภายในกำแพงแห่ง

ราชสำนักของตนเอง ในชีวิตของขงจื้อเองก็มีความพยายามหลายครั้งที่จะเสนอ “ขาย” บริการของตนแก่เจ้านครรัฐต่าง ๆ แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จ จนกระทั่งมีการเปรียบเปรยตนเองว่า “หรือข้าพเจ้าจะเป็นน้ำเต้าขม จะให้ข้าพเจ้าถูกแขวนไว้นอกทางที่ผู้คนจะกินได้หรือ”²⁴ ประเด็นสำคัญของขงจื้อคงจะอยู่ที่ว่า นอกจากหน้าที่ในการสร้าง บุตรกตัญญู และพี่น้องที่รักกันแล้ว ขงจื้อเห็นว่า การมีส่วนร่วมในอำนาจการปกครองโดยตรงก็เป็นส่วนหนึ่งแห่งกิจกรรมทางปรัชญาการเมืองด้วย

ประเด็นที่สี่ ขอบเขตของความรู้ทางปรัชญาการเมือง เราได้พิจารณาแล้วว่า ในบทสุดท้ายของ *คัมภีร์ขงจื้อ* มีการกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างโองการสวรรค์กับสุภาพชน เราควรเข้าใจว่า โองการสวรรค์สำหรับขงจื้อมิได้ชี้ไปถึงจิตวิญญาณอันยิ่งใหญ่ผู้ปกครองควบคุมสรรพสิ่งราวกับพระเจ้าผู้มีเจตจำนงเชิงบุคคล อันเป็นเครื่องกำหนดชะตากรรมของมนุษย์ แต่สวรรค์หรือโองการสวรรค์ หมายถึง ภาวะสูงสุดที่เพียงแต่ดำรงอยู่ โดยปล่อยให้กฎศีลธรรมตามธรรมชาติดำเนินไปในตัวของมันเอง²⁵ ขงจื้อกล่าวถึงสวรรค์ ในฐานะเป็นสิ่งที่กำหนดภารกิจ (mission) หรือบทบาทแห่งชีวิตของขงจื้อ ในการเป็นผู้รักษา “ความจริง”²⁶ หากมนุษย์ตระหนักถึงและเลือกปฏิบัติภารกิจนั้น มนุษย์ก็จะ “บรรลุจุดหมายแห่งชีวิตของตน”²⁷ แต่ “สวรรค์”

เป็นหัวข้อที่ขงจื๊อ “ไม่ค่อยพูดถึง”²⁸ หัวข้อที่ขงจื๊อพูดถึงบ่อยได้แก่เรื่อง “จารีต” (Cki-Rites, Rules of Propriety)²⁹ เราควรเข้าใจว่าจารีตสำหรับขงจื๊อ มิใช่มีหน้าที่ในการ “อนุรักษ์” วัฒนธรรมโบราณอันเก่าแก่เพียงอย่างเดียว แต่จารีตคือ “ความทรงจำของชุมชนเกี่ยวกับวัฒนธรรมของชุมชน ซึ่งสืบทอดมาในรูปของการกระทำที่เป็นแบบแผนแน่ชัด ซึ่งแสดงถึงการสะสมทางความหมายและความสำคัญของบุคคลภายในประเพณีทางวัฒนธรรมของตน”³⁰ กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ จารีต “ทำให้สมาชิกตระหนักรู้ถึงคุณค่าที่ร่วมกันอยู่ ซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกแต่ละคนเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาและเพิ่มคุณค่าแก่ชุมชน”³¹ อย่างไรก็ตาม บทบาทที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของจารีตคือ เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้ง ชัดเกล้า ผู้ที่อยู่ในฐานะที่มีอำนาจเหนือกว่าคู่สัมพันธ์ของตน³²

สวรรค์เป็นขอบเขตแห่งสุภาพชน จารีตเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งบุคคลภายในชุมชนแล้ว “คำพูด” ของมนุษย์ (โดยเฉพาะในเรื่องทางสังคมการเมือง) จะต้องมีการจารีตหรือเครื่องเหนี่ยวรั้งที่จำกัดขอบเขตของปราชญ์หรือไม่ ดูเหมือนว่าขงจื๊อจะให้คำตอบไว้ชัดเจนว่า การจะกล่าวถึงเรื่องราวทางปรัชญาการเมืองนั้นต้องอยู่ภายใต้หลักการแห่งความเหมาะสมบางประการ ที่จะจำกัด “วาทกรรม” (discourse) เกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ในขอบเขตอัน “ถูกต้อง” และเป็นประโยชน์

แก่นมนุษย์ เป็นที่น่าสังเกตว่า ในคัมภีร์ขงจื๊อเองได้มีบันทึกในหลายบทด้วยกันที่กล่าวถึงเรื่องที่ท่านอาจารย์ “ไม่ค่อยได้พูดถึง” หรือ “ไม่พูดถึงเลย” ดังจะขอจัดประเภทหัวข้อที่ขงจื๊อ “กล่าวถึง” หรือ “ไม่กล่าวถึง” ไว้ ห้าประเภทดังนี้

ประเภทแรก หัวข้อที่ขงจื๊อพูดถึงบ่อยได้แก่ “คัมภีร์กวีนิพนธ์ คัมภีร์ประวัติศาสตร์ และการรักษากฎแห่งความถูกต้อง (จารีต)”³³

ประเภทที่สอง หัวข้อที่ขงจื๊อสอนได้แก่ “หนังสือ จริยธรรม การอุทิศจิตใจและความสัตย์จริง”³⁴

ประเภทที่สาม หัวข้อที่ขงจื๊อพูดถึงอย่างระมัดระวังที่สุด ได้แก่ “การอดอาหาร สงคราม และการเจ็บป่วย”³⁵

ประเภทที่สี่ หัวข้อที่ขงจื๊อไม่ค่อยได้พูดถึง ได้แก่ “ผลประโยชน์ การกำหนดแห่งสวรรค์ และคุณธรรมอันสมบูรณ์”³⁶

ประเภทที่ห้า หัวข้อที่ขงจื๊อไม่พูดถึงได้แก่ “ธรรมชาติของมนุษย์ และมรรควิธีแห่งสวรรค์” และ “สิ่งแปลกประหลาด การแสดงพลังทางร่างกาย ความไร้ระเบียบและภูติผีวิญญาณ”³⁷

หากเราเข้าใจว่าสำหรับขงจื๊อนั้น การมีความรู้ ต้องผูกพันไปถึงการเรียนรู้ การกระทำที่ถูกต้องด้วย จะเป็นไปได้หรือไม่ว่าการกล่าวถึง สิ่งซึ่งท่านอาจารย์พูดถึงหรือไม่พูดถึงนี้เอง เป็นการแสดงว่า ขงจื๊อเห็นว่า มีบางสิ่งที่มนุษย์

ควรพูดถึง และมีบางสิ่งที่มนุษย์**ไม่ควรพูดถึง** ดังที่ขงจื๊อเองได้กระทำมาแล้ว ทั้งนี้หมายความว่าความต่อไปด้วยหรือเปล่าว่า วาทกรรมเกี่ยวกับปรัชญาการเมืองนั้นเองก็ควรมี **ขอบเขตจำกัด** มนุษย์ควรจะพูดถึงสิ่งที่ซึ่งมนุษย์กระทำได้เปลี่ยนแปลงได้ พัฒนาได้ ให้การศึกษาได้ ขัดเกลาได้ สิ่งซึ่งเป็น “ธรรมชาติของมนุษย์” และ “มรรควิธี” ของสวรรค์ อาจเป็นสิ่งที่มนุษย์ “รู้” ได้ แต่จะไป “เปลี่ยน” สิ่งเหล่านั้นคงไม่ได้ การทำสังคมมนุษย์ให้ “ดี” ขึ้น สงบสุขขึ้น อาจจะไม่ได้อาศัยอยู่กับ “ความรู้” ชนิดนี้

สรุป

ขงจื๊อประกาศตัวว่าเป็น “ผู้ถ่ายทอด” และมีใช้ “ผู้สร้าง”³⁸ คำประกาศตัวนี้เองแสดงให้เห็นว่า **ขงจื๊อปฏิบัติภารกิจของตน ภายในโลกแห่งวัฒนธรรมที่ดำรงอยู่แล้ว** ขงจื๊อได้มองว่าตนมีหน้าที่ สร้างโลกใหม่หมด ซึ่งการกระทำดังกล่าวย่อมหมายถึง การเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงและถอนรากถอนโคน ความยิ่งใหญ่ของขงจื๊ออาจจะมีรากฐานมาจากประเด็นนี้เอง คือ การแสวงหาคำตอบเกี่ยวกับสังคมการเมืองของมนุษย์ในกระบวนการถ่ายทอดวัฒนธรรม (transmission of culture) ซึ่งหมายถึงว่า ขงจื๊อต้องใช้มือทั้งสอง จับ อดีตและปัจจุบัน จับของเก่าและของใหม่ จับความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงไปพร้อม ๆ กัน คำตอบของขงจื๊อดูเหมือนว่าจะจำกัดแน่นอยู่ที่ โลกแห่งวัฒนธรรมของ

มนุษย์ ซึ่งมนุษย์ “ควบคุม” และ “พัฒนา” ได้ โดยกระบวนการศึกษาพัฒนาบุคลิกภาพ ความระวังไหวต่อจริยธรรม และการแสวงหาคำตอบจากประวัติศาสตร์ เพื่อปฏิบัติภารกิจภายในชุมชนการเมือง

ขงจื๊อเสนอตัวเป็น “ผู้ตัดและตะไบ” แกะสลักและขัดเงา³⁹ แต่เราจะสามารถรับ “บริการ” ดังกล่าวจากขงจื๊อได้ เราจะสามารถ “เข้าใจ” ภารกิจทางสังคมการเมืองของขงจื๊อได้เราอาจจะต้องเริ่มต้นด้วย การระวังไหวต่อ “กฎเกณฑ์” ที่ขงจื๊อ (หรือผู้รวบรวมคัมภีร์ขงจื๊อ) ตั้งไว้เพื่อเป็นแนวทางในการ “เข้าถึง” สารสาระที่ซ่อนอยู่ดังหินมีค่า ก่อนที่เราจะตอบอย่างมั่นใจและรีบเร่ง (เหมือน จี๋ลู่^๑) ว่า ปรัชญาการเมืองของขงจื๊อคืออะไร เราอาจจะต้องเริ่มต้นด้วยความอ่อนน้อมต่อตัวบท (เหมือน เจิ้งซี^๑) ถามหากฎเกณฑ์การอ่าน ภายในตัวบทก่อนหรือไม่ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลว่า

ท่านอาจารย์กล่าวว่า “เราไม่เปิดเผยความจริงแก่ผู้ที่ไม่เฝ้ารู้ เราไม่ช่วยใครก็ตามที่ไม่กระตือรือร้นที่จะอธิบายสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง เมื่อเราเสนอแง่มุมหนึ่งในหัวข้อหนึ่งแก่ผู้ใด หากผู้นั้นไม่สามารถเรียนรู้แง่มุมทั้งสามที่เหลือ เราจะไม่กล่าวบทเรียนของเราซ้ำอีก”

คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 8

หากเราไม่เรียนรู้แง่มุมที่หนึ่งก่อน เราจะอ้างว่ารู้แง่มุมทั้งสามที่เหลือได้อย่างไร ?

เชิงอรรถ

1. Wing-Tsit Chan, *A Source Book in Chinese Philosophy*. New Jersey : Princeton University Press, 1963, p. 14.
2. D. Howard Smith, *Confucius and Confucianism*. London : Paladin Books, 1985, pp. 59 – 60. และ Fung Yu – Lan, *A Short History of Chinese Philosophy*. New York : The Free Press, 1948, pp. 47–48.
3. *Ibid.*, p. 13. โปรดดูการขึ้นยันบทสรุปดังกล่าวใน William T. De Bary and Ainslie T. Embree, *A Guide to Oriental Classics*. New York : Columbia University Press, 1975, p. 120 ด้วยเหตุผลข้างต้นนี้เอง ผู้เขียนจะยังไม่กล่าวถึงคัมภีร์เล่มอื่น ๆ ซึ่งถือกันโดยทั่วไปว่า เป็นของสำนักขงจื๊อ เช่น The Five Classics หรือ The Four Books ซึ่ง Fung Yu-Lan ให้ความเห็นว่า “As a matter of fact, however, Confucius was neither the author, commentator, nor even editor of any of the Classics.” *Op.cit.*, p. 39.
4. James Legge, *Confucius : Confucian Analects, The Great Learning and The Doctrine of the Mean*. New York. Dover Publications, Inc., 1971 pp. 16–17. ในภาษาไทย ดูเหมือนว่า คุณ ล. เสถียรสุด ก็ยึดสมมติฐานข้อนี้ ท่านกล่าวไว้ในคำนำว่า “ต้นฉบับได้แบ่งหนังสือเล่มนี้เป็น 20 บท แต่ไม่ได้แยกประเภทหรือลำดับด้วยหลักใด ฉบับแปลได้แยกเป็นประเภทต่าง ๆ เพื่อความสะดวกแก่ท่านผู้อ่านในการที่จะทำความเข้าใจต่อแนวคิดของท่าน” โปรดดู ล. เสถียรสุด *คัมภีร์ขงจื๊อ* กรุงเทพฯ : รุ่งนคร, 2517.
5. ผู้เขียนใช้ตัวบทตามการแปลของ James Legge, ใน *Ibid.* ซึ่งถือกันว่าเป็นการแปลที่น่าเชื่อถือที่สุดเล่มหนึ่ง ดูเหมือนว่า James Legge เป็นผู้ใช้คำว่า “Analects” เป็นคำแปล 讖 語 เป็นคนแรก
6. Arthur Waley, *The Analects of Confucius*. New York : Vintage Books, 1938, p. 25. ข้อความในวงเล็บเป็นของผู้เขียน
7. โปรดดู ตัวอย่าง การให้คำตอบที่ตรงกันข้าม ต่อคำถามเดียวกัน สำหรับสัชยสองคนที่มีบุคลิกภาพต่างกัน ใน *คัมภีร์ขงจื๊อ* เล่มที่ 11 บทที่ 21 พร้อมทั้งคำอธิบายของท่านขงจื๊อเอง
8. คำถามประการหนึ่งที่สำคัญมากถ้าเรายอมรับสมมติฐานที่ว่า *คัมภีร์ขงจื๊อ* ไม่มีการจัดระบบความคิดที่มีเอกภาพ หรือมีแบบแผนที่แน่นอน ก็จะเป็นการไม่ยอมรับว่าคัมภีร์เล่มนี้มีลักษณะทางปรัชญา หรือแม้แต่มุ่งหมายทางปรัชญาหรือไม่?
9. ผู้เขียนได้รับแรงบันดาลใจในการตั้งคำถามดังกล่าว เมื่อได้อ่านบทความ George Anastaplo “An Introduction to Confucian Thought” in *The Great Ideas Today* Chicago : Encyclopaedia Britannica, 1984, pp. 125–170.
10. James Legge. *Op.cit.*, p. 16 ผู้เขียนไม่มีความรู้ภาษาจีนดีพอที่จะเห็นด้วยกับบทสรุปดังกล่าวโดยสมบูรณ์ แต่เมื่ออ่าน *คัมภีร์ขงจื๊อ* ด้วยความเคารพจากสมมติฐานใหม่ว่ามีแบบแผนแล้ว ก็ช่วยให้เชื่อได้อย่างมากว่าผู้เรียบเรียง มีความใส่ใจในคำที่เลือกใช้อย่างยิ่งยวด
11. James Legge, *Op.cit.*, p. 137.

12. George Anastaplo, *Op.cit.*, p. 129.

13. *Ibid.*, pp. 132–133. ตัวอย่างการวิเคราะห์ ความหมายระหว่างบท (ข้อย่อย) และบทต่างๆ ในคัมภีร์ขงจื๊อ ใช้แนวการวิเคราะห์ของ Anastaplo เป็นหลักด้วยเหตุผลว่า ดูเหมือนว่าท่านจะเป็นผู้สนใจปรัชญาจีนคนหนึ่งที่ไม่ก็คนที่เริ่มต้นแนวการศึกษา คัมภีร์ขงจื๊อ ด้วยสมมติฐานว่า มีความต่อเนื่องระหว่างบทและระหว่างบทที่มันชี้ทางปรัชญาที่สำคัญยิ่ง และมีความสอดคล้องเป็นเนื้อเดียวกับปรัชญาการเมืองของขงจื๊อ แต่ผู้เขียนมิได้ใช้แนวการวิเคราะห์ดังกล่าวเพื่อนำสู่บทสรุปเดียวกับ Anastaplo

14. James Legge, *Op.cit.*, pp. 246–249. การเน้นเป็นของผู้แปล

15. George Anastaplo, *Op.cit.*, p. 140.

16. James Legge, *Op.cit.*, pp. 306–309. การเน้นและข้อความในวงเล็บเป็นของผู้แปล เป็นที่น่าสังเกตอย่างว่า ในข้อย่อยที่ 1 ผู้เรียบเรียงใช้คำว่า “attack” (伐 - 伐) ในขณะที่ขุนนางทั้งสองในข้อย่อยที่ 2 ใช้คำกลาง ๆ ที่เบาลงอันได้แก่ คำว่า “commence operations against” (有事 - 有事) โห้วซ้อแต่ขงจื๊อในข้อย่อยที่ 4 ยืนยันใช้คำว่า “attack” (伐 - 伐) อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งชวนให้สรุปได้ว่าขงจื๊อต้องการยืนยันความผิดของขุนนางทั้งสอง ในขณะที่ขุนนางทั้งสองกลับพยายามบิดความผิดไปให้หัวหน้าของตนอยู่ตลอดเวลา

17. Anastaplo กล่าวในประเด็นนี้ว่า ขงจื๊อประสบความสำเร็จในการแบ่งปันการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งตัวขุนนางและหัวหน้าตระกูล ในขณะที่ยุทธยานหยู๋ไม่ยอมแบ่งปันความผิดอย่างยุติธรรม ขงจื๊อกำลังชี้แนะต่อไปอีกด้วยหรือเปล่าว่า ยานหยู๋ ควรผูกพันตนกับปราชญ์ (ขงจื๊อเองก็กำลังรออยู่?) โปรดดู George Anastaplo, *Op.cit.*, p. 146.

18. ใน คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 2 บทที่ 1 มีกล่าวไว้ว่า “ท่านอาจารย์กล่าวว่า “บุคคลผู้บริหารบ้านเมืองด้วยคุณธรรมอาจเปรียบได้กับดาวเหนือ ผู้อยู่กับที่โดยมีดาวอื่น ๆ หันมาอยู่โดยรอบ” James Legge, *Op.cit.*, p. 145 โปรดดูการอธิบายประเด็นนี้เพิ่มเติมใน สุวรรณ วงศ์ไวยวรรณ “ระเบียบทางสังคมในปรัชญาตะวันออก” เอกสารการสอนชุด *ปรัชญาการเมือง* หน่วยที่ 12–15 กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2527, หน้า 618–619.

19. George Anastaplo, *Op.cit.*, p. 147.

20. James Legge, *Op.cit.*, pp. 258–259. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 12 บทที่ 19)

21. *Ibid.*, p. 354.

22. George Anastaplo, *Op.cit.*, p. 127.

23. โปรดเปรียบเทียบ แนวการเขียนของ คัมภีร์ขงจื๊อ ซึ่งเต็มไปด้วยข้อคน ข้อสถานที่และสถานการณ์เฉพาะอย่าง กับ คัมภีร์เต๋าเต๋อจิง ซึ่งมีอยู่ทั้งหมด 81 บท แต่ไม่มีการกล่าวถึงชื่อของบุคคลใด หรือสถานที่แห่งใด หรือแม้แต่เหตุการณ์ใด ในประวัติศาสตร์ เป็นการเฉพาะเจาะจงเลยแม้แต่แห่งเดียว โปรดดู Lao Tzu, *Tao Te Ching* (tr. by D.C. Lau) London : Penquin Books, 1976.

24. James Legge, *Op.cit.*, p. 321.

25. สุวรรณ วงศ์ไวยวรรณ “สองมนุษยทัศน์ในปรัชญาจีน : ขงจื๊อและเหลาจื๊อ” *วารสารธรรมศาสตร์* ปีที่ 13 ฉบับที่ 1 (มีนาคม 2527), หน้า 149, โปรดดูเพิ่มเติมใน Wing-Tsit Chan, *Op.cit.*, p. 16 และ D. Howard Smith, *Op.cit.*, p. 86.

26. James Legge, *Op.cit.*, pp. 217–218. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 9 บทที่ 5)

27. D. Howard Smith, *Op.cit.*, p. 86.

28. James Legge, *Op.cit.*, p. 216. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 9 บทที่ 1)

29. *Ibid.*, p. 200. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 17)

30. Roger T. Ames, “Rites as Rights : The Confucian Alternative” an unpublished manuscript, University of Hawaii, 1988, p. 9.

31. *Ibid.*, p. 9.

32. จารึกจึงมีความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่งต่อผู้ปกครอง สุภาพชน คนมีมั่งมี โปรดดูตัวอย่างการกล่าวถึงบทบาทของจารึกใน คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 1 บทที่ 15 James Legge, *Op.cit.* pp. 144–145.

33. *Ibid.*, p. 200 (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 17) “The Master’s frequent themes of discourse were the Odes, the History, and the maintainance of the Rules of Propriety. On all these he frequently discoursed.”

34. *Ibid.*, p. 202 (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 24) “There were four things which the Master taught, letters, ethics, devotion of soul, and truthfulness.”

35. *Ibid.*, 198. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 12) “The things in reference to which the Master excercised the greatest caution were fasting, war and sickness.

36. *Ibid.*, p. 216. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 9 บทที่ 1) “The subjects of which the Master seldom spoke were—profitableness, and also the appointments of Heaven, and perfect virtue.”

37. *Ibid.*, p. 177 (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 12 บทที่ 12) “Tsze—kung, said, “The Master’s personal displays of his principles and ordinary descriptions of them may be heard. His discourses about man’s nature, and the way of Heaven, cannot be heard. ณ ที่นี้ จอห์นบอกว่ “ไม่ได้ยิน” ซึ่งอาจจะไม่ใช่สิ่งเดียวกับ “ไม่ได้พูดถึง” และ *Ibid.*, 201 (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 20) “The subjects on which the Master did not talk were—extraordinary things, feats of strength, disorder, and spiritual beings.”

38. *Ibid.*, p. 195. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 7 บทที่ 1)

39. *Ibid.*, p. 144. (คัมภีร์ขงจื๊อ เล่มที่ 1 บทที่ 15)